

lieden, ontspanning bracht, besef van nationale eigenwaarde en van een eigen Vlaamse geschiedenis (*De Leeuw van Vlaanderen, Jacob van Artevelde, De Kerels van Vlaanderen*), inzicht in het goede en het edele en het opvoedbare van karakters, kennis van kunst en wetenschappen, en dit alles in de nieuwe vorm van de roman. Een roman die het peil van kerkboeken, almanakjes en blauwboekjes pijlsnel te boven schoot, maar die niet bedoeld was om de maatschappij revolutionair omver te gooien: zowel het belang van de afzet en de oplage van het werk (voor drukker en uitgever) als zijn eigen belang (honorarium) pleitten daartegen. Daarenboven hoorde deze klasse attent te worden gemaakt op de uitkomst van armoede en ellende: de liefdadigheid, die voor deze middenklasse karakterbevestigend en veredelend werkte. De arme hoorde zich opgenomen te voelen in een gevoel van nationale solidariteit, en te weten dat hij met werklust en wilskracht kon opstijgen uit zijn stand. Dat wil zeggen dat Conscience, na een eerste Lamennaisiaanse opstandige tijd (tot na *De Leeuw*), vanaf 1841 een moralist en maatschappijbevestigend was geworden. Niet omdat hij de samenleving perfect ingericht vond, maar omdat hij dacht dat het voor zijn lezers beter was niet als opstandigen te beginnen aan een hopeloze strijd. Hij opteerde dus voor een brengen van geluk, een oefenen van de fantasie en een introduceren van de droom in het leven van zijn lezers. De geschiedenis van de literaire receptie is daar — tot dicht aan 1940 — om aan te tonen dat hij juist gemikt had. Zullen we hem zijn sociaal conformisme verwijten? Het normatieve kader waarbinnen zijn eigentijdse verhalen zich afspelen? Zijn hanteren van de roman als voertuig voor volksontwikkeling? Zijn pogingen om door historische, landelijke en stadsroman het betere ik en de gevoelsverrijking van zijn lezers te bevorderen? Zijn grote liefde voor het volk heeft hem ertoe gebracht te mikken op de levensvreugde voor het volk.

Ook al is hier en daar een miniem detail onjuist, een ontwikkeling al te summier of onchronologisch samengevat, toch is het onnodig hierbij stil te staan.

Naast een aantal andere Vlaamse Bewegers, maar met meer kennis van de psychologie en de noden van het gewone volk, begaafd met meer verteltalent en stijlgevoel, heeft hij vlotter en beter contacten kunnen leggen met zijn lezers, en heeft hij, lang voor het verplichte onderwijs en als een noodzakelijke stap daartoe, de weg vrijgemaakt. Hij heeft ons volk generaties lang kennis en schoonheidszin, nationaal en historisch besef bijgebracht, een taaimedium gecreëerd dat soepel en hanteerbaar was en als dusdanig het Nederlandse geestesmerk in ons land voor de ondergang bewaard.

A. Deprez

Th. Stevens, *Van der Capellen's koloniale ambitie op Java. Economisch beleid in een stagnerende conjunctuur 1816-1826* (Dissertatie Amsterdam 1982, Amsterdamse historische reeks V; Amsterdam: Historisch Seminarium, 1982, xii + 270 blz., f30,-).

Het grote belang van deze studie staat mijns inziens buiten kijf. Zorgvuldig en met groot vakmanschap heeft Stevens veel materiaal bijeengebracht, dat ons in staat stelt een nieuw beeld van het tijdvak 1816-1826 te vormen. Onmiskenbare vindingrijkheid en originaliteit liggen ten grondslag aan de wijze waarop Stevens de meest uiteenlopende statistische gegevens bijeenbrengt en de economische situatie uiteenzet.

Toch heb ik mijn twijfels over bepaalde beschouwingen in het boek. De auteur wil namelijk de resultaten aanbieden van 'een onderzoek naar de oorzaken van de negatieve financiële resultaten die onder het bewind van Van der Capellen op Java... zijn geboekt' (i). Al snel wordt de lezer duidelijk gemaakt, dat die doelstelling aan het onderwerp van de ondertitel (economisch beleid) niet meer dan een marginale plaats kan toewijzen; laat staan aan het object van de hoofdtitel (Van der Capellen's koloniale ambitie). Om woorden van Stevens te gebruiken: '*weliswaar* moet men de details van het regeringsoptreden kennen, maar *vooral* moet men nagaan welke invloed externe factoren uitoefenden op de resultaten van het beleid, *krachten waarop het bestuur nauwelijks greep heeft gehad*' (x).

Hiermee kom ik op mijn hoofdbezwaar tegen het boek: de vlag dekt de lading niet. De studie gaat meer over de 'omgeving' van het beleid, dan over het beleid zelf. Weliswaar maakt Stevens duidelijk dat gedetailleerd onderzoek van die omgeving van groot belang is voor een goed begrip van de ontwikkelingen in het koloniale bestuur tussen 1816 en 1826 en een nieuwe kijk op dat onderwerp mogelijk maakt, maar de beschrijving en analyse van Van der Capellens beleid blijken daar in Stevens' studie weinig mee te winnen. Uiteraard gaat Stevens in op 'de geest' van Van der Capellens gouvernement, maar dat deel van zijn studie is weinig méér dan een recapitulatie van wat al bekend was en dan nog vanuit een té eenzijdig standpunt belicht: uitvoerig over de visie van Van der Capellens 'adepten'; te beknopt over het standpunt van hun tegenstanders (bijvoorbeeld: van de prominente rol van een figuur als Nahuys blijft de lezer onwetend; in de bibliografie ontbreekt diens toch relevante werk geheel). Hoewel Stevens weet dat objectiviteit niet de sterkste kant is van geschriften van een Olivier of van C. S. W. van Hogendorp over het beleid van Van der Capellen (130) wordt bij gebruik daarvan als bron de interne of externe bronnenkritiek — een techniek die de auteur had kunnen nopen van schriften van De Wilde, De Sturler of Nahuys een intensiever gebruik te maken — niet benut.

De spanning tussen het volgens de titel gestelde doel en de probleemstelling veroorzaakt een zekere ambiguïteit, die zich uit in een disproportionele aandacht voor bepaalde onderwerpen en een te vluchtig bespreken van andere. Zo biedt Stevens ons een (zeer boeiende) biografie van Van der Capellen, die helaas eindigt met het moment waarop Van der Capellen naar Java vertrekt. Natuurlijk is het belangrijk de hoofdlijnen te kennen van Van der Capellens loopbaan tot 1816 om zijn handelen tijdens de bestuursperiode daarna te begrijpen. Maar in vergelijking tot die uitvoerige biografie steekt de geringe aandacht voor 's mans ontwikkelingen en verwickelingen in de periode 1816 tot 1826 schril af. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat in dat tijdvak bestuurlijke en persoonlijke voorvallen van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van Van der Capellens 'ambitie' of op de wijze waarop deze zich heeft gemanifesteerd. Het onderwerp van onderzoek zou dan kunnen variëren van banale 'roddels', opgetekend door de kroniekschrijver Hageman, tot de mening van de nauwgezette Louw dat de kwestie van de particuliere landerijen eerder een personenkwestie was dan een economische. Stevens stelt de 'ambitie' echter voornamelijk vast (fixeert ze) vanuit de genoemde levensschets tot 1816 en vanuit enkele — normatieve — geschriften van Van der Capellens medestanders; literatuur die biografische bijzonderheden over het tijdvak na 1816 kan geven (secundaire, maar ook primaire, zoals van Van Schoor) blijft grotendeels onbenut.

Ook de beschouwing over het beleid van Van der Capellens 'wegbereiders' (hoofd-

stuk II) is, gezien wat ons daarvan al bekend was en vooral in verhouding tot de ruimte geschonken aan Van der Capèlens beleid, te uitvoerig. Wanneer de lezer zelfs wordt ingelicht over de internationale politiek van Engeland, wordt zijn geduld op de proef gesteld (56 vlg.).

Ongetwijfeld is het derde gedeelte van Stevens' studie het meest belangwekkende deel van het boek. Maar ook hier wrekt zich het ambigue in de doelstelling van de auteur: omdat het economisch-historisch onderzoek, waarvan dit gedeelte de neerslag is, niet berustte op een ondubbelzinnige probleemstelling kon Stevens gemakkelijk op zijpaden dolen.

Nu nog enkele punten van detailkritiek. Waarom de 'theoretische' opmerkingen, waarmee Stevens het eerste hoofdstuk opent en waarmee hij verder eigenlijk niets meer doet? Op pagina 146 komt de term 'proto-imperialistisch' toch uit de lucht vallen! Te weinig wordt aangegeven dat de 'ontfeodalisering' der Indische groten een 'papieren' transformatie was, die in feite de positie der elite zo weinig aantastte, dat die later — ten opzichte van de papieren pretenties — zelfs versterkt leek (vergelijk 146). De verhouding tussen overheidsbeleid en de situatie van de particuliere landerijen wordt teveel in termen van 'goede bedoelingen' versus 'nare praktijk' gezien. Juist de door Stevens aangetoonde tegenvallende resultaten in de vrije koffiecultures (151 vlg.) sterkten de ondernemers in hun idee dat ze het zo slecht niet deden (vergelijk De Wildes *Preanger Regentschappen* (1830)). En tot slot: Inderdaad waren Roorda van Eysinga c.s. zelden expliciet in hun idee op weg waarheen de bevolking moest worden ontwikkeld (3). Impliciet blijkt hun notie echter regelmatig: Stevens geeft ze op pagina 124.

Deze kritische opmerkingen geven geen aanduiding voor de waarde van Stevens' werk. Ik weet het: tekortkomingen zijn zo gemakkelijk geformuleerd, maar het is in een studie als deze zo moeilijk ze alle te vermijden. Terecht wijst Stevens op de grote moeilijkheid 'om de gegevens te achterhalen die in deze studie gebruikt zijn' (242). Juist vanuit dat besef is kritiseren van dit werk van Stevens, dat vóór alles grote waardering verdient, weinig aangenaam. Mijn opmerkingen kunnen wellicht suggesties inhouden die van nut zijn voor een verdere uitwerking. Want ik hoop van harte dat deze studie, die ik warm aanbeveel, een vervolg mag hebben.

J. H. M. Kommers

R. A. Koole, ed., *Het belang van politieke partijen* (Groningen: Xeno, 1984, 182 blz., f25,-, ISBN 90 6208 086 3).

In december 1983 vierde het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de rijksuniversiteit Groningen zijn tienjarig bestaan met een studiedag over het belang van politieke partijen. Zwangerschap, geboorte en eerste levensjaren van het centrum hadden een moeizaam verloop, maar nadien heeft het centrum door de opbouw van een rijk geschakeerde documentatieverzameling, door medewerking aan tal van publikaties en door de uitgave van jaarboeken bewezen er te mogen zijn. Dat bevestigde een, bij de opzet van het centrum passend, interdisciplinair gezelschap van juristen, politicologen en historici door in groten getale deel te nemen aan de studiedag. De organisatoren waren erin geslaagd vooraanstaande wetenschappers pre-adviezen te laten opstellen, welke adviezen, negen in totaal, nu samen met de voordracht van de geestelijke vader van het DNPP, I. Lipschits, over